

si dubitem vel fallar, quam quia
a certum est, nunquam fieri
posse, ut cognitio clara & distincta
sit falsa. Constat enim quod clare &
distincte percipitur, cum, qui dubitat
aut fallitur, adeoque cogitat, existere.
Denique est etiam certitudinis, veritatisque
& quarundam aliarum cognitionum
argumentum clara & distincta perceptio,
quia adhibetur etiam ad probanda ipsa
axiomata generalia.

§. V.

AD sententiam Cartesianorum
de criterio veritatis constituendo
proxime accedit Nob. D. Ehrenfried Valter von
Tschirnhausen in Medicinamen

mentis part. II. Sect. I. statuens,
distinctum alicujus rei conceptum
illud omnino esse. Atque ut tota res
eo evaderet illustrior, exemplis eandem
probare satagit; quæ a baculo petit,
cujus pars avulsa minor certo certius
concepitur, quam integer; & a circulo
in quo omnes radios certissime concipimus
esse æquales. Quid enim quis ita concipit,
ut veram non tantum ipsemet habeat
ejus rei ideam, sed etiam solis verbis
alii ejus rei antea prorsus ignaro
eam excitare valeat, is tuto confidere
potest, se rem illam vere concepisse,
atque genuinum veritatis criterium
inve

invenisse, eundemq; conceptum satis idoneum esse ad alias veritates inde eliciendum. Nam si primum posset concipi, posset etiam secundum & tertium & deinceps; e contrario si primum non concipiatur, nec secundum, nec tertium. Atque hic processus in concipiendo sine ullo periculo tuto peragi contendit. Proinde affirmare & negare nihil aliud esse, quam voces externas, indicantes nos in mente quidquam posse vel non posse concipere. Atque nullam aliam differentiam dari inter *ens* & *non ens*, quam inter *possibile* & *impossibile*, seu inter id quod *concipi*, vel non *con-*
cipi

cipi potest. Eandem quoque rationem esse axiomaticum vulgarium: *Ex nihilo nihil fit. Non entis nulla sunt proprietates.* Perindeque esse ac si dicerem, ex eo, quod non concipitur, nequit aliud, quod concipitur, deduci. Hinc omne veritatis criterium in conceptu rerum claro atque distincto consistere concludit. Igitur multus est in eo, ut ostendat genuinum discrimen inter facultatem concipientem & percipientem, seu intellectum & imaginationem. Prioris ope concipimus ideas objectorum, aliis nudis tantum verbis perfecte communicabiles; per posteriorem autem ope
sen-

sensuum percipimus externa,
sive, grata sint, sive ingrata. Au-
que sic Regulam Sect. Ultr. p.
46. proponit, ad quam quis ex-
aminare potest, num rem
revera concipiat, an ean-
dem sibi tantum imagine-
tur. Vide hac de re plura
in medicina mentis part. II.
Sect. I. pag. 34. & seq. Plu-
res opiniones recensere non
videtur necessarium. Nam,
qui in extrema abierunt, omnes
aut sensui aut rationi nimium
tribuerunt.

§. VI.

EXpensis itaque hisce de
criterio hoc constituendo
variorum sententiis, ad ean-
dem pro modulo ingenii exa-
mi-

minandas porro properamus.
Quod ad primam attinet, ea
tanto minus nobis aridere po-
test, quanto majorem Epicu-
rei & Peripatetici sensibus nu-
dis addunt fidem; quippe
quos, licet in omnibus non
decipiant, in multis tamen
fallere experientia doceat quo-
tidiana, quod etiam multis
comprobari potest exemplis.
Igitur si remota ratione noti-
tia nudis sensibus acquisita ad-
quiescere velimus, admodum
certe vacillans esset in multis
cognitio humana. Notitia
enim, quæ solo sensu duce ad-
quiritur, tantummodo est con-
fusa, & iudicium intuitivum
in multis errat. Nam licet
quis

quis omne adhiberet studium, circumstantiis circa quædam objecta expendendis; oleum tamen & operam perderet, quia vix ac ne vix quidem tali sensui sunt peruestigabiles. Exemplo nobis sint colores, quos clare satis a nobis percipi constat; notionem tamen eorum in physicis multa involvere, quæ nunquam attingit sensus, extra dubium est; licet eos accurate distinguere nobis non sit impossibile. Dantur etenim quædam in illis, adeo minuta, ut exquisitissimo microscopio observari atque detegi non possint. Quem incensum veniunt etiam ceteræ qualitates sensibiles saltem pleræque,

æque, si non omnes. Proinde celeberr. Volf, in Log. part. II. Cap. II. §. 688. *Quod si, inquit, in re clare percepta non nisi talia contineantur, quæ solo sensu distinguere in potestate hominis minime positum; notionem sensu duce non licet consequi nisi confusam.* Hisce accedit quoque quod plurima objecta sensui humano aliter objiciantur, quam re ipsa sunt. Sic sol supra horizontem adparet instar disci plani. Qui vero eum hac gaudere figura judicat valde errat. Nam vel ex maculis in sole dudum est observatum, quod sphericam habeat figuram. Unde constat quan-

quanta & qualis fides sensibus
 solis sit habenda. Quod au-
 tem Epicureorum concernit
 prænotionem, seu notionem
 anticipatam, cujus ope mens
 nostra, aliis intenta functioni-
 bus, veritatem investigat, &
 ad quam ceu criterium ean-
 dem examinat; cum etiam
 ea originem debeat sensibus,
 hinc ejusdem fere certitudinis
 eandem cum priori esse jure
 existimamus. Nec Cartesiani
 nobis placent, qui omnem o-
 mnino sensibus derogant fi-
 dem. Si enim sensibus omnem
 detrahamus fidem, certe omnis
 notitia objectorum, quæ per
 sensus est haurienda, fallit, quod
 quidem absurdum. Nam no-
 yimus

vimus experientiam sensualem
 tantæ esse interdum necessitas,
 ut sine hac in multis ve-
 ritas investigari non possit. Li-
 cet cognitio quorundam ob-
 jectorum ita se habeat, ut o-
 mnino sensibus non pateat,
 quemadmodum ex anteceden-
 tibus constat; non tamen in-
 de sequitur, quod circa ve-
 rum inquirendum illorum
 nullus prorsus sit usus. *Ischirn-
 hausii* doctrina imperfectionis
 merito arguitur, quia nullam
 conceptibilitatis & inconcepti-
 bilitatis definitionem dedit, sed
 in exemplis duntaxat adque-
 vit. Et, quod veritatem tum
 nobis optime perspectam ex
 mente *Ischirnhausii* habeamus,
 ubi

ubi cogitationes nostras cum aliis ita communicare possumus, gratis asseritur: quia dantur idæ deceptrices cum aliis juxta communicabiles, ut alter perinde ac nos sibi videatur veram rei ideam habere, cum tamen falsissima sit. Et docet experientia omnium temporum tantum non infinitos errores cum aliis communicatos fuisse.

§. VII.

Restat jam, ut nostram de criterio veritatis sententiam dicamus. Quod attingit veritates abstractas *c. g.* Ontologicas & Mathematicas ideo illas admittimus, quia ratio non potest non easdem per-

perspicere. Unde novimus, quod impossibile sit idem esse & non esse, nisi quia hoc clare atque distincte percipimus, ejusque contrarium imperceptibile est? Unde constat bis duo esse quatuor, & triangulum habere tres angulos, nisi quia sic & non aliter concipimus? Idem de conclusionibus ex primis veritatibus per longam ratiociniorum seriem deductis valet; siquidem a veritate principiorum suam certitudinem mutantur, & in singulis conclusionibus eadem evidentia animadvertitur. Quod vero spectat cognitionem existentium, illa certitudinem suam confirmatura ad observationem

variationem & experientiam provocat. Immo impossibile est, quæ re vera existunt, sine fundamento experientiae cognoscere. Patet hoc ex inductione; neque pro parte contraria, ullum exemplum monstrabitur. Quod Astronomi observationibus, & Physici experimentis sua stabiliant, norunt omnes. De scientia medica idem constat. Neque negotia humana aliter quam per experientiam explorantur. Scientiam Politicam ab experientia natam esse, ejusque praxin experientiam præsupponere, adeo etiam est perspectum, ut probatione non egeat. Plura congerere super-

vacaneum ducimus. Ubi autem observationum & experientiae mentionem facimus, non excludimus rationem. Hæc enim observata examinare & experientiam regere debet. Sic Astronomi & Physici suas partes explere nequeunt, nisi Mathematicos puræ scientia sint instructi. Neque ex historiae lectione & variorum in vita humana casuum observatione ad prudentiam proficit, nisi qui iudicio practico gaudet, rerumque causas rimari valet. Addimus experientiam haud raro confirmare, quod ratio a priori invenit. Sic calculum astronomicum phaenomena confirmant. Sic veritatem

inveni mechanici opus ipsum
 confectum probat. Ex hisce
 itaque sequitur, rationem &
 experientiam esse fontes o-
 mnis veritatis. Unde autem
 veritas ac certitudo primum
 enascitur, hinc etiam omnis
 quæstio de vero & falso, cer-
 to & incerto, dijudicanda ve-
 nit. Ergo etiam ratio & ex-
 perientia sunt criteria veritatis.
 Sed dicat aliquis: unde mi-
 hi constabit de certitudine
 rationis & experientia? Et
 jussmodi criterium quæro, un-
 de convincar firma esse rati-
 onis & experientia dictata.
 Diximus jam modo experien-
 tiam subjectam esse debere
 rationi; & sensuum errores a

ra-

ratione corrigendos esse, o-
 mnes largiuntur, quod & fie-
 ri posse ipsa experientia docet.
 Verum si statuimus in nobis
 aliud principium ratione supe-
 rius, a quo ipsa ratio exami-
 nabitur, quale hoc erit? Ra-
 tionale ne an irrationale? U-
 tique rationale, adeoque res
 eodem recideret, & ratio ni-
 hilominus supremus veritatis ju-
 dex maneret. Atque omnes
 regulæ, ad quas in ratioci-
 nando respicimus, nullius fo-
 rent pretii, nisi ratio earum
 veritatem primum adgnosce-
 ret. Fatemur argumentum
 hoc præstantissimum copiosius
 pertractari potuisse, imò forte
 debuisse; sed temporis & fa-
 cultatum rationem habentes
 imponimus finem.

Til Herr Respondenten.

J sanning, som wårt inre lius
Otwungit älskar i sitt huus,
Ha'n J min Bror hålft welat söka,
At wisa Eder mogna wett,
När wittra ämnet medel sedt
Naturligen des grund föröka.
En ogemener konst wist är,
Se sant och osant, at man lär
Med wett dem bägge så uhrslika,
At sanning uti gyldne pracht
Går fram och dödar lögnens macht,
När andra os bedraga wilja
J ha'n min Bror med digert wett
Behiertat, at försarenhet
Ett sundt förnuft anledning gifwer,
Rätt sluta om alt hwad som rörs,
Gie redigt swar på det som hörs,
Så sanning i sin prydnat blifwer.
Th hoppas jag Ehr sligt blir lönt,
Ehr nit med ähta Lager krönt
Af allom, som des pracht wårdera.
Dernäst jag ber sielf hennes Far
Tildela Eder år och dar,
Och hwad Ehr wålgång kan förmera.

Öniskas af
PET. RINGH.

Wexionens.